

LEKICS TAMÁS – MATOVICS CSABA

Az egyéniesített végrehajtás a speciális csoportok (részlegek) munkájának tükrében

2015. január 1-jén hatályba lépett a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bvtv.), amely új fejezetet nyitott a hazai büntetés-végrehajtás történetében, s a korábbi jogelvek, intézmények és megoldási módok mellett számos újítást is bevezetett. A Bvtv. által definiált, illetve a tételes jogszabályi rendelkezések szövegében megjelenő elvek közül cikkünkben az *egyénesítés elvének* mélyebb elemzésével foglalkozunk. Az egyéniesítés elve szerint az alkalmazott eljárásokat az elítélt személyiségéhez, egyéni képességeihez, szükségleteihez kell igazítani.

A szabadságvesztés végrehajtásának egyéniesítése több hatóság döntésének következtében valósul meg, az első lépés a büntetőbíróság ítélete, a végrehajtási fokozat kijelölésével. Az alkalmazandó végrehajtási fokozat kijelölése a Btk.-ban meghatározottak szerint történik, az elítélt előéletének, személyiségvonásainak és a bűncselekmény indítékainak értékelése alapján azonban a törvény lehetőséget ad arra is, hogy a bíróság a törvényben előírnál eggyel szigorúbb vagy enyhébb végrehajtási fokozatot határozzon meg. A bíróságnak ez a lehetősége az elítéltnak a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartása alapján a büntetés hátralévő részében is megvan.

Az egyéniesítés következő szintje már független a bíróságtól, az a büntetés-végrehajtás mélyebb szakmai munkájának színtere. *A végrehajtás teljes egyéniesítése a jelenlegi létszámviszonyok mellett nehezen kivitelezhető szakmai feladat.* Az egyéniesítés törvényben megfogalmazott céljának megvalósítását könnyíti meg, hogy a szabadságvesztés rendje körében meghatározott általános elkülönítési szabályokon (az elítéltek nemek és fokozatok szerinti elkülönítése) túl a sajátos személyi vagy személyiségbeli jellemzők alapján a további csoportképzést, illetve az egyes csoportokon belül kialakított speciális nevelési, kezelési, gondozási módszereket alkalmazzuk.

A sajátos kezelési igényű elítéltek számára kialakított részlegek (röviden: „speciális részlegek”) olyan szakmai igény alapján jöttek létre és működnek, miszerint egyes elítéltek olyan sajátos személyi sajátosságokkal, körülmények-

kel jellemezhető, hogy a reintegráció érdekében sajátos törődést, figyelmet igényelnek. E figyelmet különösen a lelki egészség lehető legteljesebb megteremtése, a kezelés és a dinamikus biztonság érdeke, valamint bizonyos jogpolitikai preferenciáknak való szakmai megfelelés alapozza meg, vagy indokolja.

A speciális részlegek alapjaként részben alkotmányos elvek, részben a Bvtv., valamint más törvényekben megjelenő célok és egyes alapelvek szolgálnak. A társadalmi beilleszkedés elősegítése mint a szabadságvesztés céljának meghatározása mellett a Bvtv. előtérbe helyezi az egyéniesítés követelményét, amelyet például a sérülékenyebbnek tekinthető személyek csoportjára figyelemmel speciális intézkedésként, a számukra megfelelő kezelés és gondozás szavatolásként jelenít meg. Az alaptörvény *Szabadság és felelősség* című fejezet szociális biztonság államcéljáról szóló XIX. cikkelye értelmében Magyarország arra törekszik, hogy minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson; betegség, rokkantság, fogyatékoság esetén minden magyar állampolgár törvényben meghatározott támogatásra jogosult. Mivel a szociális biztonság a rászorulóknak esetében a szociális intézmények és intézkedések rendszerében kell megvalósulnia, értelemszerű, hogy a szabadságukban korlátozott embereknek a büntetés-végrehajtás keretén belül is az államnak kell gondoskodnia erről. Az alaptörvény testi és lelki egészséghez való alapjogot megjelenítő XX. cikkelye az egészségügyi ellátás megszervezésének kötelezettségét írja elő az állam számára. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény szerint az egészségüggyel kapcsolatos társadalmi kötelezettségek garantálják a lakosság egészségének védelmét és egészségi állapotának javítását, továbbá mindenki köteles tiszteletben tartani másoknak az egészség fejlesztéséhez, védelméhez, a betegségek megelőzéséhez, a gyógyuláshoz és az orvosi rehabilitációhoz való jogait. Ehhez kapcsolódik a betegek egészségi állapota által indokolt egészségügyi ellátáshoz való jogának törvényi meghatározása, valamint az egészségfejlesztés folyamatának elismerése, az egyén jártasságának növelése egészségének javítása, valamint az egészséges életvitel fenntartása és a változó környezethez való alkalmazkodás érdekében szükséges képességek megszerzése érdekében. Mindez a büntetés-végrehajtáson belül a védelemre szoruló személyek tekintetében sajátos intézkedéseket tesz szükségessé. A speciális részlegek bizonyos körénél továbbá a Bvtv. által érvényesített normalizáció elve – amely szerint a szabadságvesztésnek a lehető legteljesebb mértékben kell megfelelnie a szabad élet körülményeinek – érvényesül hangsúlyozottan.

A speciális részlegekre vonatkozó törvényi szabályozás a szakmai igények alapján folyamatosan alakul, így a Bvtv. 2015. évi módosításával egy újabb szervezeti forma jött létre, a vallási részleg.

Az előbbieknél megfelelően, elismerve a speciális részlegek kiemelt szakmai fontosságát, a Bvtv. azokat szerkezetében önálló címben nevesíti a 105–109/A §-ban, „sajátos kezelési igényű elítéltek számára kialakított részlegek” megnevezéssel. A Bvtv. e részében határozza meg

- a hosszú idős speciális részleget;
- a gyógyító-terápiás részleget;
- a pszichoszociális részleget;
- a drogprevenciós részleget;
- az alacsony biztonsági kockázatú részleget; és
- a vallási részleget.

Ezek közül a gyógyító-terápiás, a pszichoszociális és a drogprevenciós részleg az egészség védelmével és fejlesztésével függ össze. A hosszú idős speciális részleg az adott egyén bv. intézetbe való beilleszkedését, illetve a bv. intézet biztonsági érdekét szolgálja, az utolsóként szabályozott alacsony biztonsági kockázatú részleg és vallási részleg a normalizáció elvét jeleníti meg, és a szabadulásra felkészülést szolgálja.

Érdemes hangsúlyozni, hogy a Bvtv. által e körben megjelenített részlegei időben minden bizonnyal – a Bvtv. legutóbbi módosítását is figyelembe véve – nem zártak, nem állandók; a későbbiekben is megjelenhetnek olyan szakmai igények, amelyek további speciális részlegek megjelenését alapozzák meg, vagy a hatályos szabályozás módosítását teszik indokolttá.

Szintén megjegyzendő, hogy jelen elemzés tárgyától elkülönülten a Bvtv. eltérő helyen más részlegeket, vagy annak tekinthető jogintézményeket is megjelenít, például az átmeneti részleget, az enyhébb végrehajtási szabályokat, vagy a biztonsági részleget. Rendeltetésüket, valamint az érintett elítélt kör személyi jellemzőit tekintve – a Bvtv. kodifikációja idején irányadó álláspont szerint – utóbbiak szabályozására azonban nem speciális részlegként került sor, hanem részben önálló címben (például átmeneti részleg) más nagyobb szabályozási területként (az enyhébb végrehajtási szabályok), részben pedig a Bvtv. más szerkezeti egységeiben (például biztonsági részleg) jelennek meg. Az elítéltek kategorizálásának folyamatosan fejlődő, összetett folyamatát jelzi, hogy más jogszabályokban további részlegek jelennek meg, például a nagyfai, aktív kórházi ellátást nem igénylő krónikus betegek elhelyezésére szolgáló krónikus utókezelő részleg.

A Bvtv. által szabályozott, sajátos kezelési igényű elítéltek számára kialakított részlegek címben egyrészt korábbi jogintézmények jelennek meg, másrészt a büntetés-végrehajtási szakmai tapasztalatoknak megfelelően új részlegek sza-

bályozására is sor került. A már korábban szabályozott, a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendeletben szereplő speciális részlegek tekintetében alapvető jelentőségű, hogy azok szabályozása rendeleti helyett törvényi szintű. Ehhez a szinthez igazodott a Bvtv. kodifikációja idején több újonnan megjelenő részleg is.

Tanulmányunkban a speciális részlegek törvényi szintű rendelkezései mellett kitérünk a végrehajtási szintű kérdésekre is, bemutatva a 2015. évi jogszabályi változások óta felgyülemlett gyakorlati tapasztalatokat, és az eddig megismert jó gyakorlatokat.

A sajátos kezelési igényű elítélteknek kialakított részlegek a Bvtv. hatálybalépése előtt rendeleti szinten, vagy különféle szakmai normákban voltak szabályozva, majd az e részlegeken elhelyezett fogvatartottak jogainak gyakorlása, a jogok korlátozása, a többletjogosítványaik, az eljárási garanciák, valamint a részlegekbe helyezés feltételei törvényi szinten jelentek meg. Ennek megfelelően a törvényt követő, rendeleti szintű szabályozás a sajátos kezelésű részlegek vonatkozásában igen szűk, e mellett az országos parancsnoki szakutasítások tartalmazzák a szakmai feladat-ellátás részletszabályait. A bv. szabályzat egyebek között a bizonyos részlegekre helyezés, vagy az onnan történő kihelyezés tartalmi feltételeit bővítette vagy pontosította a Bvtv. előírásaihoz képest, vagy a kezdeményezés irányát (hivatalból vagy kérelemre történő elhelyezés) határozta meg. Az egyes speciális részlegek tekintetében szabályozták továbbá a rájuk vonatkozó sajátos rezsimszabályokat is.

A speciális részlegek elhatárolása

Az előbbiekből kitűnik, hogy a speciális részlegek egymáshoz viszonyított elhatárolása több tekintetben is lehetséges. Ilyen szempont lehet az adott elítéltek vonatkozásában érvényesíteni kívánt cél, az egyes részlegek kodifikációs szempontból már megelőzően fennálló, vagy újonnan alkalmazott minősége, másrészt a részlegek alkalmazásának kérelemhez kötöttsége, vagy a hivatalból való alkalmazás lehetősége. Ha a törvény szövegéből kifejezetten más nem következik, a speciális részlegek alkalmazására mind az elítélt kérelmére, mind pedig hivatalból sor kerülhet.

További – rendeleti szintű – elhatárolási szempont lehet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet (a továbbiakban: bv. szabályzat) 33–41. §-a által meghatározott progresszív

rezsimszabályok elemzése, e tekintetben az egyes szabadságvesztés-végrehajtási fokozatokon (fegyház, börtön, fogház) belül szigorúbb, általános, vagy enyhébb progresszív rezsimdifferenciálási szabályokat ír elő a jogszabály. Az egyéniesítést szolgáló rezsimszabályok a végrehajtási fokozatokon belül az elítélt életrendjének szigorúságát, az elérhető kedvezmények körét és mértékét (például kapcsolattartás formáinak gyakorisága, a szabadon felhasználható letéti pénz személyes szükségletekre fordítható aránya), valamint a szabad élethez viszonyított lehetőségeket lépcsőzetesen bővülő rendszerben valósítják meg. Az egyes speciális részlegek vonatkozásában a bv. szabályzat eltérőképpen utal vissza a szabadságvesztés végrehajtási fokozatra, illetve az azon belül alkalmazandó progresszív rezsimszabályokra.

A speciális részlegek összességében a szabadságvesztés végrehajtása rendje tekintetében privilegizált kört alkotnak más elítéltsz csoportokhoz képest. A Bvtv. 99. § (4) bekezdése alapján az adott részlegen belül az elítéltek végrehajtási fokozattól függetlenül együtt helyezhetők el. Az egyébként fegyház, börtön és fogház végrehajtási fokozatba elhelyezett elítéltek általános szabályok szerinti kötelező elkülönítése alóli kivételt a speciális részlegen elhelyezett elítéltek személyi sajátosságaival és körülményeivel kapcsolatos intézkedések teszik indokoltá. Ezek a végrehajtási szabályok, garanciák, szakmai protokollok csak abban az esetben tudnak hatékonyan érvényesülni, ha a speciális részlegen elhelyezett elítéltek mások közül kiemelve, külön zárkában, illetve az elhelyezésre szolgáló külön körleten töltik büntetésüket. Az egyes speciális részlegek rendeltetéséből adódóan, bizonyos esetekben – például a gyógyító-terápiás részlegen – a kezelés célja érdekében a dinamikus biztonság elve megelőzi a statikus biztonság eszközeit, amikor a fegyház fokozatú elítélt által is lakott zárka ajtaját nyitva kell tartani. Ezzel szemben a hosszú idős speciális részlegen a börtönfokozatú elítéltnak is azzal kell szembesülnie, hogy az általános szabályokhoz képest az elhelyezésből adódóan a zárkájának ajtaja zárva van.

A részlegek sajátosságából, a működtetésből eredő sajátos szakmai szükségletekből adódóan meghatározták a bv. intézetek fogvatartotti körhöz igazodó illetékességét (területi alapon történő feladatmegosztás), ennek alapján egyes speciális részlegek meghatározott bv. intézetekben működnek.

A speciális részlegek törvényi szintű megjelenése

A speciális részlegek törvényi szintű szabályozását az a törekvés tette indokoltá, hogy az alapjogokat szabályozó, illetve azok garanciáit jelentő rendel-

kezelések rögzítésére a jogrendszer csúcsán álló jogszabályi formában kerüljön sor. A személyi szabadságukban és más alapjogokban korlátozott elítéltek között a speciális csoportban elhelyezett személyek több olyan sajátos gondoskodást jelentő kedvezményben részesülnek, amelyekhez többletjogosultságok társulnak. Ilyen sajátos gondoskodási forma a gyógyító-terápiás részleg, valamint a pszichoszociális részleg tekintetében szakmai tartalomként meghatározott komplex terápiás program. A hosszú idős speciális részleg vonatkozásában az elítéltek egyes jogainak börtönkörülményekhez képest is szigorúbb gyakorlása, másrészt a részlegre helyezés alkalmazásával járó kapcsolattartási többletkedvezmények teszik indokolttá a törvényi szabályozást. A dropprevenciós részleg, az önrendelkezési jog önkéntes korlátozása, az egészségügyi adatok rendszeres kezeléséhez való hozzájárulás mellett ugyancsak kapcsolattartás tekintetében ad többletjogot az elítélteknek. Az alacsony biztonsági kockázatú részleg az ott meghatározott elítéltek számára mozgásszabadságuk, életviszonyuk meghatározottsága tekintetében nyújt kedvezményeket más elítéltekhez képest.

A hosszú idős speciális részleg

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés 1999. március 1-jei bevezetése óta, a bíróságok ítélkezési gyakorlatának figyelemmel kísérése mellett, a büntetés-végrehajtási szervezet keresi a hosszú idős elítéltek sajátos kezelési megoldásait. Ennek érdekében hozták létre 2005-ben a Szegedi Fegyház és Börtönben akkori nevén a hosszú idős speciális rezsिम körletet. Az eltelt időben igazolódott, hogy a körlet a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésüket töltő elítélteken kívül más hosszú idős büntetésüket töltők elhelyezésére is szolgálhat, míg a tényleges életfogytig tartó büntetésüket töltő elítéltek más részlegekre is helyezhetők. A hosszú idős speciális rezsिम rendeltetése – szemben a Bvtv. 147. § által szabályozott biztonsági részleggel – alapvetően a kezelést szolgálva az elítéltek számára sajátos, a biztonsági követelményeknek megfelelő elhelyezést biztosít, az úgynevezett „lakóbörtön” kezelési elve mellett. Utóbbi során – ellentétben más részlegekkel – a klasszikus börtönfunkciók a hosszú idős speciális rezsिम keretein belül érvényesülnek, lehetőség szerint személyre szabott módon.

A hosszú idős speciális rezsिम küldtetése megfogalmazásának igénye a működésének megkezdése értelemszerűen már felvetődött, jogszabályi szintű megjelenését az Európa Tanács kínzás elleni bizottságának (*European Con-*

vention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment; CPT) 2007. évi magyarországi látogatása gyorsította fel. Kezdetben e részleg működését ugyanis nem szabályozta jogszabály, miközben a nemzetközi megfigyelők a hosszú idős speciális rezsimre „kis KBK-ként”, vagyis a korábbi különös biztonságú körlet egy fajtájaként tekintettek. A Bvtv. hatálybalépése előtt a hosszú idős speciális rezsim a hosszú idős elítéltek körleteként, rendeleti szinten 2007-től, a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 47/A §-ában, biztonsági intézkedésként volt szabályozva.

A Bvtv. kodifikálása során a hosszú idős speciális rezsim rendeltetéséből adódóan lehetőség nyílt arra, hogy e részleg – ellentétben a biztonsági részleg rendszertani elhelyezésével – a sajátos kezelési igényű elítéltek részlegeként, tehát elsődlegesen a reintegráció eszközeként, és nem biztonsági intézkedésként jelenjen meg. A hosszú idős speciális rezsim a korábbi szabályozástól eltérően tehát immár nem biztonsági intézkedés, hanem kezelési szempontú részleg, sajátos biztonsági elemekkel. Ennek alapja pedig az, hogy a részleg a hosszú idejű szabadságvesztését töltő, bizonyos szempontból kockázatot jelentő, de alapjában együttműködő elítélt közösségbe helyezésének előkészítésére szolgál. E részleg részben a dinamikus biztonság elvén nyugszik, nem a merev izolációt szolgálja közép- vagy hosszú távon amellet, hogy háttéreszközként a biztonságra veszélyes cselekmények megelőzésére, megakadályozására szolgáló statikus biztonság elvét is érvényesíti. Az elítéltek életének, tevékenységének ellenőrzése és a fogva tartás rendjének és biztonságának fenntartása leghatékonyabban a kommunikáción és a személyi állomány elítéltek körében való állandó jelenlétén alapul. A dinamikus biztonság ennek megfelelően olyan tevékenységek összessége, amelyek révén megvalósulhat az elítélt személyiségének, viselkedésének, társas viszonyainak megismerése, megértése. Ennek segítségével az elítélten az a kép kell hogy kialakuljon, hogy a személyi állomány által érvényesíteni kívánt cél az ő célja is.

Ehhez igazodóan határozza meg a Bvtv. a hosszú idős speciális rezsim részlegbe helyezhető elítéltek körét is. E szerint ide az életfogytig tartó, vagy legalább tizenöt évi szabadságvesztés-büntetését töltő elítélt helyezhető, akinek

- magatartása;
- a szabadságvesztés végrehajtása idején tanúsított együttműködési készsége;
- az intézet rendjéhez és biztonságához való viszonya; illetve
- egyéni biztonsági kockázatelemzése alapján különleges kezelése és elhelyezése indokolt abból a célból, hogy felkészülhessen a közösségbe helyezésre, illetve visszahelyezhető legyen a közösségbe.

Az elhelyezés alapja ennek megfelelően a végrehajtás során az elítélre vonatkozó tapasztalatok, az elmúlt időszak történései, a bűnügyi személyes adatok és a fogva tartást érintő egyéb információk, valamint az ezekből az adatokból, ismeretekből levont, az elítélt személyére vonatkoztatott kockázatbecslési következtetések, továbbá kezelési célok.

A hosszú idős speciális rezsim életrendje a törvény rendelkezése alapján szigorúbb, az itt lévő fizikai körülmények azonban jobbak. Az elítélt itt legfeljebb másodmagával helyezhető el, és a büntetés-végrehajtás jelenlegi általános körülményeit figyelembe véve más elítéltekhez képest nagyobb zárkában él. További könnyítés, hogy a Bvtv. 175–177. § által kínált kapcsolattartás gyakorisága növelhető.

Szemben a „kedvezményekkel” a részleg alkalmazása a következő kötelezően alkalmazandó biztonsági intézkedéseket jelenti. Az elítélt állandó őrzés és felügyelet alatt áll, a bv. intézet területén engedéllyel és felügyelettel mozoghat, a részleg biztonsági zárakból áll, zárkáját zárva kell tartani; a zárkájában indokolt esetben belső biztonsági rács alkalmazható. További korlátozás, hogy munkát a hosszú idős speciális rezsimen belül, illetve a parancsnok által kijelölt helyen végezhet. A részlegben elhelyezett elítélt önképzést folytathat, az intézet csoportos művelődési, sportolási és szabadidő eltöltésének lehetőségeit csak a hosszú idős speciális részlegben belül, illetve a parancsnok külön engedélyével veheti igénybe; lelkeszi gondozásban egyénileg, közösségi lelki gondozásban a parancsnok engedélye szerint részesülhet; a magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége korlátozható.

Az alaptörvény *Szabadság és felelősség* című fejezet I. cikkely (3) bekezdése alapján az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg; alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. A hosszú idős részlegre vonatkozó szabályok alapján az elítélt önrendelkezési jogában – így például mozgásszabadságában, a tartózkodási hely szabad megválasztásában, a dolgokhoz fűződő birtoklási jogában – a bv. intézetben elhelyezett más elítéltekhez képest hátrányosabb helyzetben van az állandó őrzés és felügyelet, a zárkában elhelyezett belső biztonsági rács, a korlátozott, szigorúbb feltételekhez kötött munkavégzés, a közösségi vallásgyakorlás, valamint a művelődési és szabadidős programok szigorúbb keretek között való gyakorlása tekintetében.

A Bvtv. rendelkezései alapján az e részlegben elhelyezett elítélt szabadságvesztés-végrehajtási fokozatára (a gyakorlatban fegyház- és börtön-) vo-

natkozó általános szabályok a hosszú idős speciális rezsím alkalmazása esetén annak végrehajtási rendjéhez igazodnak, vagyis a rezsím speciális szabályai elsődlegesen az adott elítélt végrehajtási fokozatának megfelelő törvényi rendelkezésekhez képest.

A hosszú idős speciális rezsím szabályainak alkalmazása – a rendeltetéséből eredő, alapjogot korlátozó, valamint egyes jogok módosult gyakorlását megalapozó intézkedések miatt – sajátos törvényi garanciák mellett történik. Ennek tekinthetők a következő törvényi rendelkezések:

- a bv. intézetben belüli, fogva tartással érintett szakterületeket átfogó befogadási és fogva tartási bizottság szakmai egyeztetésen alapuló döntése, amelyet háromhavonta felül kell vizsgálni, illetve a hosszú idős speciális rezsímbeli elhelyezést haladéktalanul meg kell szüntetni, ha a feltételei már nem állnak fenn;
- a hosszú idős speciális rezsím alkalmazásáról való döntés, illetve az elhelyezés felülvizsgálata idején az elítéltet meg kell hallgatni;
- a döntésről az elítéltet írásban tájékoztatni kell, ez azonban nem alakszerű, indokolt határozatot jelent, hanem a döntés közlésének tényét dokumentálja.

A korábbi, rendeleti szintű szabályozáshoz képest a Bvtv. a hosszú idős speciális rezsím tekintetében egy alapvető fontosságú eljárási kérdést módosított a büntetés-végrehajtási szakmai igényeknek megfelelően, amikor a normaszövegből kikerült az e részlegben való elhelyezés meghosszabbításának az elítélt beleegyező nyilatkozatától való függővé tétele. Ennek megfelelően a hatályos szabályozásban a részleg alkalmazásának meghosszabbítása körében a hivatalból való eljárás kötelezettségének elve érvényesül, ellentétben az elítélt korábbi szabályozás szerinti önrendelkezési jogával.

A módosítás törvényi alapja az elítélt Bvtv. 136. § a) pontjában meghatározott kockázatelemzési és -kezelési szempontú csoportba sorolásának tűrési kötelezettsége, valamint az, hogy a Bvtv. 121. § alapján az elítélt szabad mozgáshoz, valamint a tartózkodási hely szabad megválasztásához való joga szünetel. A hosszú idős speciális rezsím a bv. intézetben belül szigorúbb izolációt tesz lehetővé, valamint – a jobb elhelyezési körülmények és a kapcsolattartási lehetőségek növelése mellett – az alapjogok előbb ismertetett további korlátozását jelenti. Ennek megfelelően az elítéltek e részlegben történő meghosszabbított elhelyezéssel történő büntetésültése eltérő érdek által vezérelt; így érthető, hogy egyes elítéltek továbbra is a hosszú idős speciális rezsímet választanák, míg mások szeretnék elkerülni onnan. Ezzel szemben azonban a bv. intézet rendje és biztonsága, valamint az elítélt közösségbe helyezése, vagy oda visszahelyezése

ugyancsak a jogalkotó által törvényi szinten meghatározott érdek, cél, vagy feladat. Az elítélt önrendelkezési jogának ily módon történő szükséges és arányos korlátozása és a bv. intézet biztonsági érdeke arányban áll egymással.

Az elítéltet védő, törvényben megjelenő garancia az elítélt első elhelyezése, vagy annak meghosszabbítása esetére az elítélt személyes meghallgatása, valamint az írásbeli tájékoztatás kötelezettsége. Az elítéltet a kifejezetten a hosszú idős speciális részlegbe helyezés vonatkozásában megillető törvényi garanciák mellett értelemszerűen a Bvtv. szerinti általános jogvédelmi eszközök is megilletik, ilyennek tekinthető a Bvtv. 21. § (1) bekezdés szerinti általános panaszjog, valamint a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészhez vagy egyéb jogvédő intézményekhez fordulás joga.

A bv. szabályzat szerint a hosszú idős speciális részleg az országos parancsnok által kijelölt bv. intézetnek az e célra kialakított *elkülönített része*, amely sajátos szabályok alapján működtetett, speciálisan kialakított és felszerelt biztonsági zárkákból és a hozzájuk tartozó helyiségekből áll. A részleg ennek megfelelően a biztonsági zárkákon túl a „lakó- vagy otthonbörtön” feltételeit megteremtő közösségi terekből, valamint sétaudvarból áll, amelyeket a bv. intézet más részén elhelyezett fogvatartottak nem vehetnek igénybe. Hosszú idős speciális részleg jelenleg a Szegedi, a Sátoraljaújhelyi, valamint a Budapesti Fegyház és Börtönben működik, a felsorolás a kialakításuk időrendi sorrendjét is tükrözi.

Az hosszú idős speciális rezsिम alkalmazásának szakmai alapja a végrehajtás során az elítéltre vonatkozó, rendelkezésre álló *adatok*, a megszerzett tapasztalatok, így a bűnügyi személyes adatok, az elmúlt időszak történései és a fogva tartást érintő egyéb információk, valamint az ezekből az adatokból, ismeretekből levont, az elítélt személyére vonatkoztatott kockázatbecslési következtetések, továbbá kezelési célok.

A Bvtv. alapján általános előírás, hogy az elítéltek esetében a befogadás után *kockázatelemzési vizsgálatra* kerül sor, ennek nyomán a kockázatértékelési összefoglaló jelentésben sor kerül az általános – visszaesési és fogva tartási – kockázat, továbbá ennek megfelelően a kockázat csökkentéséhez szükséges sajátos egészségügyi, pszichológiai, biztonsági és reintegrációs feladatok megállapítására. A bv. szabályzat kiemeli, hogy a hosszú idős speciális rezsिम alkalmazásáról való döntés során a befogadási és fogvatartási bizottság (a továbbiakban: BFB) a kockázatelemző és értékelő összefoglaló jelentést is figyelembe veszi.

A hosszú idős speciális rezsिम alkalmazása során a telefonálás, látogatófogadás és csomagküldés gyakorisága tekintetében alkalmazható kedvezmények mellett az elítélt a jogait az általánoshoz képest *szigorúbb*, biztonsági vonatkozású szervezési körülmények között gyakorolhatja, valamint szigo-

rúbb biztonsági szabályok érvényesek rá. Erre példaként a Bvtv.-ben alapesetként meghatározott egyéni lelki gondozás, a más részlegben elhelyezett elítéltektől elkülönülten igénybe vehető szabadidős programok, vagy a zárkában alkalmazható belső biztonsági rács hozhatók fel, ezek mellett a bv. szabályzat azt is előírja, hogy az elítéltet a rá irányadó fegyház vagy börtön végrehajtási fokozaton belül a szigorúbb rezsimbe kell sorolni. A Bvtv. alapján az *egyéni mérlegeléssel magasabb számban* biztosítható telefonáláson, csomagküldésen és látogatófogadáson túl – alapesetben – e kapcsolattartási formák, illetve a személyes szükségletre fordítható összeg más rezsimekhez képest ritkább és alacsonyabb mértékű igénybevételét teszi csak lehetővé.

E körülmények indokolják a részlegbe helyezés, illetve a felülvizsgálat, az ezekhez kapcsolódó eljárásrend, valamint a garanciák Bvtv.-ben való rögzítését.

Visszaulva a CPT által a hosszú idős speciális rezsim iránti kiemelt korábbi érdeklődésére, érdemes a biztonsági intézkedések között szabályozott biztonsági részleg és a hosszú idősök körletének egymáshoz való viszonyára, a hasonlóságra és a különbségekre utalni. A két intézmény tartalmában, a büntetés-végrehajtási jogviszonyból eredő jogosultságok szigorúbb keretek közötti megteremtése tekintetében többnyire hasonlít egymáshoz, ugyanakkor rendszertani elhelyezés tekintetében eltér: a biztonsági részleg a törvény külön részében szabályozott biztonsági intézkedés, szemben a hosszú idős speciális rezsimmal, amely sajátos kezelési igény alapján működő részleg. A két jogintézmény azonban az elítéltek célcsoportja (biztonsági részleg esetében a biztonsági kockázat az elsődleges), a döntéshozó szerv (biztonsági részlegnél a parancsnok döntése szükséges), a döntés írásba foglalása (biztonsági részlegnél indokolt határozat), a behelyezéskor alkalmazott eljárásrend (biztonsági részlegre helyezés elrendelésénél a meghallgatás mellőzhető), valamint a panaszjog érvényesítése (biztonsági részleg vonatkozásában a bv. bíró panasz fórumként megjelenik) tekintetében is eltér.

A száraz jogszabályi előírásokon túl a hosszú idős speciális rezsim alkalmazása kemény szakmai feladat az itt dolgozó szakembereknek, hiszen sok esetben a normális emberi kapcsolatok kialakítására képtelen, adott esetben több embert megölő elítélteket kell a közösségi életre, a mások érdekeinek elfogadására alkalmas emberekké formálni. Ez a reintegrációs tevékenységekkel, a közösségi programokkal, valamint a terápiás lehetőségekkel valósulhat meg. Utóbbi keretei között jó eredményeket értek el a kisállat-terápiával is, ez a kisállatról való gondoskodás útján az elítéltet megtaníthatja az érzelmi megnyilvánulásokra, és arra, hogy az élőlényeknek – sem állatnak, sem pedig embernek – nem szabad ártani.

A gyógyító-terápiás részleg

A gyógyító-terápiás részlegre utalt elítéltek túlnyomórészt személyiségzavaros (antiszociális, disszociális, skizoid, úgynevezett kevert típusú, borderline-os) kezelt gyógyult elmebeteg, illetve mentálisan retardáld (enyhe vagy közepes súlyos értelmi fogyatékos), vagy krízishelyzetben lévő személyek, valamint az utóbbi időben ugrásszerűen nőtt a skizofrén (elmebeteg) elítéltek száma is. Ugyancsak aggasztó tendencia a tipikusan már a serdülőkor óta fennálló kábítószer-fogyasztás következményeként kialakult személyiségzavar, személyiségváltozás egyre jelentősebb számban való megjelenése is.

A részlegben elhelyezettek számára a reintegrációs tevékenységet komplex terápiás program keretében kell megvalósítani; állapotuknak megfelelő jellegű és idejű terápiás foglalkoztatást, oktatást, valamint pszichológiai foglalkozásról kell gondoskodni. A terápiában az egyéniesítésnek alapvető szerepe van, kiemelt cél a készség- és személyiségfejlesztés. A gyakorlatban a gyógyító-terápiás részlegre történő elhelyezésre akkor kerül sor, ha a probléma túllép az egyszerűbb, gyógyszerrel kezelhető panaszokon. Utóbbi mellett közegterápiaként rajz-, illetve kézműves-foglalkozást, filmvetítést alkalmaznak, valamint egyéni pszichológusi beszélgetések segítik az elítélteket, ezenkívül csoportos támogató, az aktuális nehézségeket átbeszélő foglalkozások jelentik a terápiát az elítéltek számára. A büntetés-végrehajtásban jelentős tapasztalatra tettek szert továbbá a kisállat-terápiában is.

A Bvtv. a gyógyító-terápiás részlegre helyezendők körét taxatív módon határozza meg:

- korlátozott beszámítási képességű;
- az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (IMEI) kóros elmeállapota miatt kezelt és javult állapotú elítélteket (tehát nem kényszer-gyógykezelt betegeket); valamint
- a személyiségzavar jellege, vagy annak súlyossága miatt a gyógyító-terápiás részlegben való elhelyezést igénylő elítélteket kell a részlegbe helyezni.

E többlet teszi indokolttá azt, hogy a gyógyító-terápiás részlegben az elítéltek végrehajtási fokozattól függetlenül helyezhetők el.¹ Az itt elhelyezett elítéltek személyi jellemzői, illetve a végrehajtandó speciális szakmai feladatok indokolják, hogy a gyógyító-terápiás részlegbe helyezett elítélteket életrendjét a más részlegben elhelyezett elítéltekhez képest külön napirend szabályozza.

¹ A Bvtv. 99. § (4) bekezdését e tekintetben a bv. szabályzat 69. §-a megismétli.

A gyakorlatban ennek megfelelően a gyógyító-terápiás részleg kijelölésére a bv. intézet *elkülönített részében* kerül sor, és külön közösségi foglalkoztató helyiség is tartozik hozzá. A részlegre vonatkozóan szabályozni kell a zárkaajtók zárva, illetve nyitva tartásának rendjét, a házi- és napirend sajátos rendelkezéseit, a munkáltatásba, a munkaterápiás foglalkoztatásba, oktatásba és képzésbe történő bevonás lehetőségét, valamint a reintegrációt elősegítő művelődési, szabadidős, sport-, személyiségfejlesztő, illetve gyógyító-rehabilitációs programokban való részvétel lehetőségét. A szabályozás a témakörnek megfelelően részben az intézet házirendjében, részben parancsnoki intézkedésben, részben pedig a bv. intézet heti programtervében történik.

Az érintett elítéltek gyógyító-terápiás részlegben történő – határidő nélküli – elhelyezésére a fő szabály szerint az *IMEI-ben történő kivizsgálás után* kerülhet sor, ez orvosi javaslatra harminc napra, amely egy alkalommal további harminc nappal meghosszabbítható. A korlátozott beszámítási képességű, valamint a személyiségzavarban szenvedő elítéltek az *IMEI-kivizsgálás előtt is* a részlegbe helyezhetők.

Eljárási szempontból a gyógyító-terápiás részlegre helyezés az IMEI döntését, míg ideiglenes elhelyezéskor – korlátozott beszámítási képességű, valamint a személyiségzavarban szenvedő elítéltek esetében – a helyi bv. orvos javaslatát igényli, utóbbi során a BFB döntése érdemi jellegű. A kihelyezés eljárásrendje elkülönül abból a szempontból, hogy korlátozott beszámítási képességű, illetve személyiségzavarban szenvedő elítéltről, vagy kóros elmeállapotú elítéltről van-e szó. Előbbi két esetben a BFB a bv. orvos javaslata alapján dönt a kihelyezésről, míg utóbbi esetben az IMEI-nek van érdemi döntési jogköre, és a BFB csak formális (végrehajtó) szereppel bír.

A Bvtv. a parancsnok számára a rezsimszabályoknak megfelelően felhatalmazást ad a zárkaajtók zárva vagy nyitva tartásának meghatározására. A gyógyító-terápiás részleg jellemzője a terápiás célból alkalmazott nyitottság, ennek érdekében a részlegben belül a zárkaajtók a napirend szerint nyitva vannak. Meg kell jegyezni azonban, hogy nem ütközik törvényi előírásba az sem, ha a gyógyító-terápiás részlegben elhelyezett elítélt zárkájának ajtaja zárva van.

A gyógyító-terápiás részlegre meghatározott rezsimszabályok szerint az ott elhelyezett elítéltre a börtön végrehajtási fokozaton belüli *általános rezsimszabályok* érvényesek azzal a különbséggel, hogy eltávozása és kimaradása nem engedélyezhető. A tilalom indoka a részlegben elhelyezett elítéltek mentális vagy pszichés állapota miatti fogva tartási és közbiztonsági kockázat.

A gyógyító-terápiás részleg működése *komplex terápiás programot* nyújt az ott elhelyezett elítéltnak, ehhez elengedhetetlen a bv. orvos, a klinikai

szakpszichológus, a pszichiáter, valamint a reintegrációs tiszt összehangolt tevékenysége. A gyógyító-terápiás részleg szakmai működése során kiemelt fontosságú az általános egészségi, az ideg- és elmeegógyászati ellátás, a diagnózis felállítása és a gyógyszeres terápia, az exploráció és a pszichológiai tesztek alkalmazása, az intelligencia és személyiség szerkezet feltérképezése, a krízisintervenciós tevékenység, az IMEI-vel való szakmai együttműködés, az elítéltekkel való célzott egyéni és csoportos, illetve pszichológiai foglalkozás, valamint az egyéb terápiás beavatkozás lehetőségének mérlegelése.

A gyógyító-terápiás részlegen a gyógyszeres ellátás mellett és a pszichológussal zajló egyéni beszélgetéseken túl úgynevezett közegterápia alkalmazása történik (rajz, kézműves-foglalkozás, filmnézés), valamint nagycsoportos foglalkozást tartanak, az aktuális gondok kibeszélése érdekében, illetve együtt énekelnek, játszanak az elítéltek. Lényegében tehát szupportív, vagyis támogató, az aktuális nehézségeket átbeszélő terápia zajlik itt, a klasszikus, pszichológiai feltáró tevékenységre – pszichológiai alkalmasság és kapacitás híján – nincs lehetőség.² Az előbbieken túl a gyógyító-terápiás csoport alkalmazza a már említett kisállat-terápiát is.

A gyógyító-terápiás részlegbe történő helyezés *kérelemre vagy hivatalból* kezdeményezhető, a kérelemre történő elhelyezés során indokolt annak mérlegelése, hogy a részlegre valóban a szakmai indokok alapján rászoruló elítéltek kerüljenek, illetve elengedhetetlen a részleg előnyeit kereső, a közösségbomlasztó, vagy a társak kihasználására törekvő személyek beazonosítása. Részükre – ha az indokolt – a komplex terápiás program a részlegbe való fizikai elhelyezés nélkül, a korábbi elhelyezés fenntartásával is megoldható.

Az ide kerülő elítéltek kedvezőtlen személyi összetételében jelentős szerepe van a korai kábítószer-fogyasztásnak, ehhez a tipikusan alacsony műveltségi szint és iskolázottság, valamint a társadalmi együttélés alapvető szabályainak tagadása is társul. Az érintett elítéltek jelentős része húsz és harminc év közötti, életútjuk jellemzője a félbehagyott iskola, a korai és rossz irányba alakuló párkapcsolat, valamint általában is a kudarc. Az ilyen élet helyzetben lévő, jellemzően legfeljebb ötévi szabadságvesztést töltő elítéltek reintegrációjára megoldást kell kínálnia a büntetés-végrehajtásnak, az elítéltek kezelése a következő évek nagy feladata lesz. Ebben fontos szerepe lesz az intézeti reintegrációs tevékenységnek, amikor is az elemi társadalmi lét megteremtése érdekében az alapvető erkölcsi és etikai nevelés, a konvencio-

² Legát Tibor: Terápia a szegedi fegyházban – Segít a tengerimalac. Magyar Narancs, 2010. július 22. http://magyarnarancs.hu/lokal/terapia_a_szegedi_fegyhazi_ban_-_segit_a_tengerimalac-74215

nális szabálytudat alakítása az első rendű. A reintegráció eszköze az iskolai oktatás, valamint olyan OKJ-s szakmai képzések, amelyek a hátrányokkal küszködő, sajátos gondoskodást igénylő elítélteknek pozitív tapasztalatot és sikerélményt nyújtanak a szabadságvesztés idején. Erre építkezve lehet esélye az elítéltnak arra, hogy pozitív irányba alakított értékrendjével, valamint sikerélményeivel a szabad életben is sikeres lehessen.

Az előbbi elítéltek sikeres reintegrációja mint legfőbb cél elérése érdekében a kezelési módszertan kidolgozására és fejlesztésére lesz szükség, ennek során felvetődhet olyan megoldás is, amely a személyiségzavart és a kábítószer-használat káros következményeit a gyógyító-terápiás részleg keretében végrehajtott kábítószerrel leszoktató programmal kezeli. Mindez a gyógyító-terápiás, valamint a drogprevenciós részleg egymáshoz viszonyított helyzetének átgondolását is igényelheti a későbbiekben.

A pszichoszociális részleg

A Bvtv. által egyik újonnan bevezetett intézmény a pszichoszociális részleg. Az általános elhelyezés és a gyógyító-terápiás részleg között átmenetet alkotó pszichoszociális részlegnek a törvénybeli megjelenését szakmai igények alapozták meg, ezzel a büntetés-végrehajtási szervezet a lelki és más beilleszkedési problémákkal küszködő elítélteket segíti. E részleg a gyakorlatban az általános közösségi elhelyezésből járó kockázatok, hátrányok megelőzése érdekében olyan elítélteknek nyújt védett elhelyezést, akik jellemzően személyi körülményeik (például öregkor, gyenge fizikum, betegszobai elhelyezést nem igénylő egészségi állapot, vagy az elkövetett bűncselekmény) miatt sajátos gondoskodást igényelnek, ami értelemszerűen a pszichés és társadalmi kapcsolatot is befolyásolja.

A pszichoszociális részlegre helyezés Bvtv. által meghatározott feltételeit a bv. szabályzat bővítette. A Bvtv. alapján pszichoszociális részlegre helyezhető³, ha a gyógyító-terápiás részlegre helyezés feltételei nem állnak fenn, és az elítélt

- személyiségzavarban szenved; vagy
- mentális állapota miatt különleges gondozást igényel.

³ Bvtv. 107. § (1) bekezdés

A törvényi jogcímeken felül a bv. szabályzat az elhelyezés feltételeit a már korábban kialakult gyakorlatnak megfelelően bővítette, amikor az elhelyezés lehetőségét arra az elítéltre is kiterjesztette, akinek

- személyi körülményei alapján; vagy ha
- az általa elkövetett bűncselekmény jellege; vagy
- egyéb veszélyeztetettsége okán a biztonságos fogva tartása csak e részlegbe helyezéssel oldható meg.

Hasonlóan a gyógyító-terápiás részleghez, a pszichoszociális részlegben elhelyezett elítélt is hozzájut a komplex terápiás programhoz. A pszichoszociális részlegbe helyezést megalapozó személyi körülmények, az egészség védelme, és a gondoskodás teszi indokolttá, hogy a pszichoszociális részlegben az elítéltek *végrehajtási fokozattól függetlenül* helyezhetők el.

A pszichoszociális részleg különös rezsimszabályai szerint az ott elhelyezett elítéltre a börtön végrehajtási fokozaton belüli *általános rezsimszabályok* érvényesülnek azzal, hogy eltávozás és kimaradás nem engedélyezhető. Szemben azonban a gyógyító-terápiás részleggel, a pszichoszociális részlegben a támogatást igénylő személyi körülmények vagy az elítélt fizikai védelme is megalapozhatja az elhelyezés megállapítását, amelyek nem tekinthetők fogva tartási vagy közbiztonsági kockázatnak. A jogszabályi tilalomra tekintettel a bv. intézetnek az eltávozás vagy kimaradás engedélyezésére a pszichoszociális részlegről történő – akár átmeneti – kihelyezés esetén van lehetősége, ez a sajátos helyzet felvetheti az intézetelhagyás e tilalmának újragondolását a kockázatot nem jelentő elítéltek esetében.

A pszichoszociális részlegbe helyezés kérelemre vagy hivatalból kezdeményezhető. A részlegben való elhelyezés megszüntethető, ha az elítélt a reintegrációs programban meghatározottakat nem teljesíti, súlyos fegyelemsértést követ el, vagy a behelyezés feltételei egyébként már nem állnak fenn.

A pszichoszociális részlegben elhelyezett elítélt reintegrációs tevékenységét komplex terápiás program keretében kell megvalósítani, ez jellegében alapvetően hasonló a gyógyító-terápiás részlegben alkalmazott módszerekhez.

A drogprevenációs részleg

A kábítószer-probléma kezeléséről szóló nemzeti stratégia (2010–2018) kifejezésre juttatja, hogy a büntető igazságszolgáltatás hatókörébe került egyének szabadon bocsátása előtt olyan programok kimunkálására van szükség, ame-

lyek elősegítik a sikeres társadalmi beilleszkedést, az életminőséget kedvezően befolyásoló készségek és jártasságok kialakítását, ezáltal teremtve védettséget a droghasználat és általában az egészséget veszélyeztető magatartásformák vonatkozásában. Ennek során nagy szükség van a helyi közösséggel, a civil és a szakmai szervezetekkel, munkaügyi központokkal, pártfogó felügyelőkkel való együttműködésre. A stratégia szellemének megfelelően a bv. intézetekben folytatott megelőzés elsősorban a drogprevenációs részlegekben zajlik. E részleg célja az ott elhelyezett elítéltek megismertetése a drogfogyasztás következtében kialakuló függőség kezelésével, illetve a megelőzés lehetőségével, továbbá a már kialakult káros szokások, következmények hatásainak csökkentése. Mindez elősegíti az elítélt normál környezetbe helyezését.

Az elítéltek motiválása érdekében a törvény arról rendelkezik, hogy a részlegben elhelyezett elítéltek számára a kapcsolattartás gyakorisága növelhető. A Bvtv. alapján az egyéni mérlegelés alapján *magasabb számban biztosítható* telefonáláson, csomagküldésen és látogatófogadáson túl az egészségügyi adatok kezeléséhez való hozzájárulás, és annak mintaadási kötelezettségként való megfogalmazása indokolja a részlegre helyezés és az onnan történő kihelyezés feltételeinek, az ezekhez kapcsolódó eljárásrend, valamint a garanciák Bvtv.-ben való rögzítését. A részleg az együttműködő elítéltek elhelyezésére szolgál, ennek során követelmény a szabad élet körülményeihez leginkább hasonlító környezet kialakítása is.

A drogprevenációs részlegben – *kérelmére* – az az elítélt helyezhető el, aki írásban nyilatkozik arról, hogy a kábítószer-mentesség ellenőrzése érdekében aláveti magát *rendszeres vizsgálatoknak*, és azokhoz vizsgálati anyagot (testvéladékokat) szolgáltat.⁴ Ennek alapján az elítélt havonta előre meg nem határozott időben köteles a bv. intézet egészségügyi dolgozójának felügyelete mellett kábítószer-mentesség ellenőrzésére szolgáló vizsgálati mintát adni. A nyilatkozattétel megköveteléséből adódóan a drogprevenációs részlegbe helyezés során az elítélt önrendelkezési joga (kérelme) a hangsúlyos elem, ezzel összhangban az elítélt írásbeli kérelmére a drogprevenációs részlegben történő elhelyezést meg kell szüntetni. Az egészség védelme, valamint különösen az önként vállalt speciális együttműködési kötelezettség teszi indokolttá a különálló drogprevenációs részleg működését, és azt, hogy itt az elítéltek *végrehajtási fokozattól függetlenül* helyezhetők el.

⁴ Bvtv. 108. § (1) bek.

A részlegbe helyezéshez szükséges vélemény elkészítése folyamán ki kell térni a *rendelkezésre álló dokumentumokban* foglaltakra. A drogprevenciós részlegben elhelyezés kérelmezése feltételezi az ítéletkiadmány, a környezet-tanulmány, a korábbi szabadságvesztés idején keletkezett büntetés-végrehajtási iratok tanulmányozását, és a releváns adatok felhasználását. E tekintetben hangsúlyozandó, hogy az elítélt egészségügyi adatainak, illetve az esetleges káros szenvedélyeire vonatkozó adatok kezelésének lehetőségét a Bvtv. is rögzíti, azonban a célhoz kötöttség, a szükségesség és arányosság e tekintetben is követelmény.

A drogprevenciós részlegre meghatározott rezsimszabályok szerint az ott elhelyezett elítéltra a börtön végrehajtási fokozaton belüli *általános rezsimszabályok* érvényesülnek, azzal, hogy az elítélt

- látogatót havonta két alkalommal, alkalmanként kilencven perc időtartamban fogadhat;
- kapcsolattartójával hetente öt alkalommal, alkalmanként tíz perc időtartamban telefonálhat;
- számára kimaradás tizenkét óra időtartamban engedélyezhető;
- eltávozásra nem engedhető.

A drogprevenciós részlegben történő elhelyezés megszüntetésére hivatalból abban az esetben kerül sor, ha a kábítószer-mentesség ellenőrzésére szolgáló vizsgálat eredménye pozitív (az elítélt szervezetében kábítószerrel mutatott ki), az elítélt az intézetben vagy azon kívül súlyos fegyelemsértést, illetve bűncselekményt követ el, vagy az együttműködési kötelezettségét nem teljesíti.

A drogprevenciós részlegben elhelyezett elítélt reintegrációs tevékenységét komplex terápiás program keretében kell megvalósítani. A kábítószerprevenciós részleg olyan tanuló közösség, amely a csoportterápiára épül, amelyben kiemelt feladat a szenvedélybetegségekhez kapcsolódó szociális és mentális hiányosságokkal való foglalkozás, az ártalmas következmények csökkentése. A foglalkozásokon kiemelt szerepet kapnak a prevenció alappillérei: a készség- és személyiségfejlesztés, az ismeretközlés és az egészséges lehetőségek gyakoroltatása. A rehabilitációs közösség az együttműködésre épül, de nemcsak a betegek, hanem a személyzet aktivitását is feltételezi. A részleg működéséhez az egészségügyi szakterület, a klinikai szakpszichológus, a pszichiáter, valamint a reintegrációs tiszt összehangolt tevékenysége szükséges, a civilszervezetek szakmai munkába való bevonása mellett.

Az alacsony biztonsági kockázatú részleg

A Bvtv. egyik alapvető vonása az elítélt aktív bevonása a reintegrációs folyamatba, ennek során a jogalkotó az egyént együttműködő, sorsáért felelős alanyként feltételezi. Ennek egyik megjelenési formája a Bvtv. által új jogintézményként bevezetett alacsony biztonsági kockázatú részleg.

E részlegre az az elítélt helyezhető el, akinek a fogva tartása nem igényli magas szintű biztonsági védelmi eszközök alkalmazását. Az itt elhelyezhető elítéltek között privilegizált elítéltsocsoportként jelenik meg a *gondatlan bűncselekmény* miatt kiszabott, *egyévi* vagy annál rövidebb tartamú szabadságvesztését töltő elítéltek köre, esetükben a pártfogó felügyelőnek külön meghatározott feladatai vannak az elítélt társadalmi kapcsolatainak megerősítése, a reintegrációs program megvalósítása, és szükség esetén a családi kapcsolatok helyreállítása érdekében.

Az alacsony biztonsági kockázatú részlegen csökkenthető az életrend meghatározottsága, az elítélt a számára egyénileg meghatározott reintegrációs programokon kívüli szabad idejét belátása szerint használhatja fel, és a bv. intézet kijelölt területén szabadon mozoghat. A Bvtv. szóhasználata az életrend meghatározottságának csökkentése mint engedmény terén megengedő, valamint a bv. intézet kijelölt területének megállapítása körében is széles mozgásteret ad a bv. intézetnek.

Az alacsony biztonsági kockázatú részlegre helyezés a Bvtv. alapján megszüntethető, ha az elítélt a büntetés-végrehajtás rendjét súlyosan megsérti. A bv. szabályzat a részlegre helyezés megszüntethetőségét pontosította, amikor a Bvtv. által megfogalmazott rendelkezésben a *súlyos vagy többszöri fegyelemsértést*, vagy *bűncselekményt* határoz meg a megszüntetés feltételeként.

A Bvtv. a pártfogó felügyelő számára egyértelmű illetékességi szabályokat, valamint a korábbinál jóval szélesebb feladatkört határoz meg, e vonatkozásban privilegizált elítéltsocsoportként jelenik meg a már említett, alacsony biztonsági kockázatú részlegen elhelyezett, gondatlan bűncselekmény miatt kiszabott, egyévi vagy annál rövidebb tartamú szabadságvesztését töltő elítéltek köre. E személyek reintegrációjának elősegítése érdekében a bv. intézet székhelye szerint illetékes pártfogó felügyelő legkésőbb a bv. intézetből való szabadulás várható időpontja előtt két hónappal megkezdheti a gondozást az elítélt társadalmi kapcsolatainak megerősítése érdekében, felkeresheti az elítélteket, és tájékoztatást ad a társadalomba beilleszkedés elősegítése érdekében. A törvény feladatot határoz meg a pártfogó felügyelő számára a reintegrációs programban annak megvalósítása, fejlesztése, értékelése terén,

szükség esetén a családi kapcsolatok helyreállítása, valamint az elítélt társadalmi kapcsolatainak megerősítése érdekében is.

Az alacsony biztonsági kockázatú részleg különös rezsimszabályai szerint az ott elhelyezett elítéltre a saját végrehajtási fokozaton belüli enyhébb rezsimszabályok vonatkoznak azzal, hogy az életrend csökkent meghatározottsága, a szabadidő belátás szerinti felhasználása, az intézet kijelölt területén történő szabad mozgás, valamint a reintegrációs programban való részvétel szabályai mellett a fogház enyhébb rezsimszabályai az irányadók. A jogszabályban rejlő ellentmondás feloldása szükséges tehát, mert a bv. szabályzat két, egymástól eltérő rezsimre hivatkozik.

A vallási részleg

A vallási részleg korábbi szakmai megfelelője a brazil példa alapján létrehozott APAC-körlet (Association for the Protection and Assistance of the Condemned; szövetség az elítéltek védelmére és támogatására), amely a keresztényi elven működő reszocializációt igyekszik megvalósítani a bv. intézetekben, az alacsony biztonsági kockázatú elítéltekből szervezett közösség formálásával. A nemzetközi gyakorlat szerint az itt elhelyezett elítéltek vállalják, hogy betartják a körlet szabályait, és részt vesznek a szervezett programokon. Ígéretet tesznek arra is, hogy megváltoztatják az életüket, jogkövető magatartást folytatnak, és hasznos tagjai lesznek a társadalomnak. A pozitív hozzáállás fejében a bv. intézetben az elítéltek otthonossá tehetik a számukra kijelölt zárkát vagy lakóhelyiséget, és családi istentiszteleten vehetnek részt hozzátartozóik és az egyházuk hivatalos képviselőinek részvételével.

Az előbbiekhöz igazodik a törvényi szabályozás is, amely szerint vallási részleg⁵ a bv. intézet és a vallási közösség *együtműködési megállapodása* alapján hozható létre, a vallásgyakorlás és a családi kapcsolattartás erősítése céljából. Vallási közösség az Országgyűlés által elismert egyház és a vallási tevékenységet végző szervezet⁶. Az Országgyűlés által elismert egyház bevett egyház. A vallási tevékenységet végző szervezet olyan egyesület, amelynek tagjai azonos hitelveket valló természetes személyek, és amelynek alapszabályában meghatározott célja vallási tevékenység végzése. A vallási tevé-

⁵ Bvtv. 109/A §

⁶ 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról.

kenységet végző szervezetre az egyesületre vonatkozó szabályokat az e törvényben meghatározott eltérésekkel kell alkalmazni. A vallási tevékenységet végző szervezet nyilvántartásba vétele a Fővárosi Törvényszék kizárólagos illetékességébe tartozik.

A fogvatartottak vallásgyakorlása, erkölcsi fejlődése, valamint családi kapcsolataik erősítése és fenntartása érdekében kötött együttműködési megállapodás általában olyan két- vagy esetleg többoldalú aktus, amelyben a felek a szabadságvesztés céljának elérése érdekében hosszabb távon működnek együtt. Az együttműködési megállapodás megkötésekor figyelemmel kell lenni arra, hogy az adott vallási közösség jogi helyzete, illetve a nevében eljáró személy képviselői jogosultsága tisztázott, illetve igazolt legyen, illetve arra, hogy a felek egyenrangúsága mellett a megállapodás a jogszabályoknak és a büntetés-végrehajtás alapvető érdekeinek megfelelően. Ilyen alapvető érdek lehet a fogva tartás rendje és biztonsága, a fogvatartottak és mások alkotmányos jogainak érvényesülése. A jogegyenlőség általános elvéből következően alapvető szempont az egyenlő esélyek biztosítása, illetve a diszkrimináció megelőzése, valamint annak mérlegelése, hogy a folyamatos lelki gondozás feltételei fennállnak-e a bv. intézet részéről.

Az elítélt írásbeli *kérelmére* vallási részlegre helyezhető, ha a várható szabadulásának időpontjáig legfeljebb *három év* van hátra, írásban vállalja, hogy a részleg működésére vonatkozó *szabályokat betartja*, és a reintegrációs tiszt – a börtönlelkész véleményének kikérésével – arra javaslatot tesz. A vallási részleg vállalt szabályainak betartása alapvetően a fogva tartás rendjének és biztonságának, valamint a Bvtv. által meghatározott együttműködési kötelezettség tiszteletben tartását jelenti, ennek keretei között a vallási és lelkiismereti szabadság mint alapjog rendeltetésének és tartalmának megfelelően gyakorolható. E jog szabadságvesztés idején történő gyakorlásának előfeltétele, hogy az érintettek a vallásukra vonatkozó adatok – szükséges és indokolt mértékben történő – kezeléséhez írásban hozzájárulnak, mivel ezek különleges adatnak minősülnek. A vallási részlegben történő elhelyezés engedélyezésekor érdemes mérlegelni, hogy oda olyanok kerüljenek, akik megfelelnek a közösségi lelki gondozás feltételeinek.

A vallási részlegen az elítélt *folyamatos lelki gondozásban* részesül, és a bv. intézet által rendszeres időközönként szervezett vallási alkalmakon a *hozzátartozóival* vagy engedélyezett kapcsolattartójával közösen vehet részt, ami nem számít a rezsimszabályokhoz igazodó látogatófogadásnak. A folyamatos lelki gondozás a fogvatartottakra irányadó általános heti rendtől eltérően lényegesen rövidebb időközönként megvalósuló tevékenység, amely

megtörténhet az egyéni és közösségi lelki gondozások láncolatával, valamint más vallási tevékenységek szervezésének összességével.

Az elítélt vallási részlegben történő elhelyezését *meg kell szüntetni*, ha az elhelyezés időtartama alatt vele szemben a végrehajtás alatt elkövetett *bűncselekmény* miatt büntetőeljárás indul, *súlyos vagy ismételt fegyelmi vétséget* követ el, a vallási részleg működésére vonatkozó vállalt szabályokat nem tartja be, vagy azt írásban kérelmezi. A vallási részleg működési szabályai megszegésének megítélése mérlegelést igénylő kérdés, főbb tartalmi elemeit tárgyaltuk a korábbiakban. A részleg rendeleti szintű szabályozásának elkészítése a jövőben várható.

Összegzés

A Bvtv. alapvető célkitűzése, hogy a fogva tartás biztonságának és rendjének fenntartása mellett sor kerüljön az egyéniesítésre, valamint kiemelkedő célként határozza meg a társadalomba visszailleszkedés elősegítését, az elítéltek hatékonyabb oktatását és foglalkoztatását, a szabadulás utáni jogkövető életmód kialakításához szükséges feltételek megteremtését. Nem feledkezhetünk meg továbbá a büntetés egyik alapvető céljáról, a speciális prevencióról sem, azaz arról a követelményről, hogy az elítélt a büntetés révén tartózkodjon újabb bűncselekmény elkövetésétől.

Az elemzésünkben bemutatott speciális részlegek a törvényi célok érvényesítésére alkalmasak, működésük szakmai gyakorlata részben kialakult mederben folyik, részben folyamatban van új irányok keresése. A fejlődés jelenti a meglévő jogintézményeken belüli gyakorlat, a hangsúlyok változását, új jogintézmények létrejöttét, vagy azok belső átértelmezését is. A változás részben magasabb szintű társadalompolitikai, másrészt szűkebb szakmai igények szerint következik be. A részlegek fejlődésének társadalmi problémák által determinált, érzékletes példája a gyógyító-terápiás, a pszichoszociális és a dropprevenciós részleg, valamint azok egymáshoz való viszonya, ennek kapcsán markánsan felszínre kerülnek korunk aktuális egészségügyi problémái (pszichiátriai betegek és a droghasználat). A vallási, az alacsony biztonsági kockázatú, továbbá a dropprevenciós részleg az egyéniesítés mellett kifejezetten szolgálja a bűncselekmények bv. intézetben belüli megelőzését is, mivel az újabb elkövetés az onnan történő kizárással jár. Szintén a bűncselekmények megelőzésének eszközeként is értelmezhető, hogy a védett elítéltek elhelyezhetők a pszichoszociális részlegben is.

Korábban hangsúlyoztuk, hogy az elítéltek kategorizálása, és ehhez kapcsolódóan az egyéniesítés szakmai megvalósítása egy folyamat, amely egyebek között a büntetőpolitikához is igazodik, illetve a büntetési gyakorlat velejárója. Ennek során nem feledkezhetünk meg a hosszú idős speciális részlegről, amelynek működtetésében tízéves gyakorlatra tett szert a büntetés-végrehajtás, miközben itt is megfigyelhető némi hangsúlyeltolódás, a hosszú idős elítéltek kvázi végleges elhelyezése helyett – részben igazodva a bíróságok ítélezési gyakorlatából adódó létszámnövekedéshez is – a közösségbe helyezés, vagy az oda visszahelyezés célját meghatározva. Az extrém hosszú idős elítéltekkel való sajátos törődés feladata a kezelési és biztonsági szempontot ötvöző hosszú idős speciális körlet működtetésével minden bizonnyal nem áll meg. Fel kell készülni arra is, hogy a hosszú évtizedeket a börtönben töltő elítélteket a büntetés-végrehajtás az öregedés és az öregkor élet- és kórtanának megfelelő ellátásban részesítse, azaz a megelőző, gyógyító és rehabilitáló idősorvoslás feltételeit indokolt esetben külön gerontológiai részlegekben segítse elő. Szintén megoldásra váró probléma lehet a világban jelenleg zajló népvándorlás nyomán megjelenő kulturális problémák büntetés-végrehajtás általi kezelése is, mivel számítani kell arra is, hogy az érintett személyi körhöz tartozó fogvatartottak előbb-utóbb a bv. intézetekben is megjelennek. A kultúrák közötti feszültségből eredő nehézségekkel kapcsolatos tapasztalatokra a magyar büntetés-végrehajtás már a délszláv háború időszakában szert tehetett.

A speciális kezelési igényű elítélteknek fenntartott részlegek működése, az oda bekerülés szándéka, az erre irányuló kérelmek száma egyúttal indikátor a bv. intézet személyi állománya számára, amiből következtetések vonhatók le a börtön rejtett, informális működésére. Az adott időszakban – korábbiakhoz képest – megugró kérelmek olyan nem kívánt jelenségekre is felhívhatják a figyelmet, mint a nagy létszámú zárakban megnövekedett kábítószer-használat, az elítélts csoportok közötti rivalizálás és az ebből eredő feszültség, és az erőszakos cselekmények. Elmondhatjuk tehát, hogy a bűncselekmények megelőzéséhez, a fogva tartás biztonságához a speciális részlegek nemcsak szakmai működésükkel járulnak hozzá, hanem a bv. intézetben való jelenlétükkel is, alkalmat adva a differenciálásra, az egyéniesítésre, és az elítéltek közösségének megfigyelésére.

Az említett feladatok a társadalmi jelenségek, a büntetőpolitika alakulásának elemzését, értékelését, az ezek kapcsán a büntetés-végrehajtást érintő problémák, feladatok beazonosítását és megoldását, tervezést és hatáselemzést igényelnek, mind közép-, mind pedig hosszú távon, folyamatosan vizs-

gálva az alkalmazott szakmai megoldások eredményességét. Ezek során nem hagyhatók figyelmen kívül a hatályos jogszabályi rendelkezések keretei között a bv. intézetek által alkalmazott további differenciálási, egyéniesítést szolgáló megoldások.